

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจแผนที่เดินดิน: ชุมชนมอญ
บ้านเสากรโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*
THE COMMUNITY PARTICIPATION IN SURVEYING FOR
THE GEO - SOCIAL MAPPING: MON COMMUNITY OF
BAN SAOKRADONG, BANG PA - IN DISTRICT,
PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

เอนก รักเงิน

Anek Rukngern

สุธี โกสิทธิ์

Sutee Kosit

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Thailand

E-mail: analaumon@aru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจแผนที่เดินดิน ของชุมชนมอญบ้านเสากรโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยภาคสนามเชิงสำรวจกายภาพชุมชน ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้างแผนที่เดินดินด้วยตนเอง ของชุมชนมอญบ้านเสากรโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อนำเสนอผลการวิจัยด้วยชิ้นงานแผนที่เดินดินชุมชนฉบับสมบูรณ์พร้อมข้อมูลกายภาพของชุมชนบ้านเสากรโดง โดยใช้เครื่องมือการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการศึกษาชุมชนภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมอญบ้านเสากรโดง เป็นชุมชนมอญที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การสำรวจแผนที่เดินดินชุมชนนั้น เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยใช้แผนที่เดินดินชุมชน ซึ่งแผนที่เดินดินนี้ถูกแขวนติดไว้ที่ชุมชนเป็นแผ่นรูปภาพไว้นิลงขนาดใหญ่ เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนหรือบุคคลภายนอกได้ศึกษาเรียนรู้ หรือใช้เป็นข้อมูลเริ่มต้นทางกายภาพในการพัฒนาชุมชนด้านอื่นต่อไป การตั้งบ้านเรือนของชุมชนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านหน้าของชุมชนติดกับถนนบางปะอิน - อยุธยา ส่วนด้านหลังของชุมชนติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา แผนที่เดินดินชุมชนอาจมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

* Received 24 January 2021; Revised 4 February 2021; Accepted 25 February 2021

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือเหตุปัจจัยอื่น ๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องอัปเดตข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้แผนที่เดินดินเป็นปัจจุบัน และเชื่อมโยงแผนที่การเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งชุมชนแก่นักท่องเที่ยวภายนอกจะเกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายในชุมชนมากขึ้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, แผนที่เดินดิน, ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง

Abstract

The Objectives of this research article were to study community participation about exploring the geo - social community mapping in Ban Saokradong, Bang Pa - In District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, It was an action research for geo - social community mapping of the Mon Community which qualitative method. The Participation of Community in surveying for the geo - social mapping by Mon Community of Ban Saokradong, Bang Pa - In District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, was one part to restore the Mon's cultures of people in the community in order that these people could help to conserve, succeed, and continue the cultures as well as traditions to people of new generation. Also, this was to encourage the villagers to realize the importance of their own community development by using geo - social community mapping as a tool. This community is an old village of Mon people; most villagers have been settled down here since their ancestors from generations to generations. There were not many houses then compared to now. The number of population keeps increasing as a result of the development. However, the geo - social community mapping may be constantly changing depending on the social relationship of people in the community, the economic growth, or other factors. Therefore, the related agencies should update their data regularly in order for making updated geo - social mapping and to link the tourism mapping of the community to the tourists outside in order to gain more economic benefits for the community.

Keywords: Participation, Geo - Social Mapping, Mon Community of Ban Sao Kradong

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 9 จนถึงฉบับปัจจุบันเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง แผนชุมชนจึงได้รับความสนใจมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังดำเนินการในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดความร่วมมือที่จะสนับสนุนให้เกิดประชาคม เพื่อบูรณาการแผนการพัฒนาในระดับตำบล ที่ใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน อันจะเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชน และตอบสนองความต้องการของชุมชน ไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้ส่งเสริมให้หมู่บ้านใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง บนพื้นฐานของข้อมูล การคิด การตัดสินใจ และลงมือกระทำของคนในชุมชน โดยดำเนินการส่งเสริมกระบวนการแผนชุมชนในหมู่บ้านเรื่อยมา มีเป้าหมายให้ทุกหมู่บ้านมีแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา และวางรากฐานวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในหมู่บ้าน (กระทรวงมหาดไทย, 2533) นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ของประเทศไทยแม้ว่าได้ดำเนินมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดี มีการขยายการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นระบบโครงข่ายมากขึ้น แต่อันดับความสามารถในการแข่งขันของไทยยังปรับตัวช้าเมื่อเทียบกับหลายประเทศ เนื่องจากคุณภาพคนต่ำ การลงทุนในการวิจัยและพัฒนายังมีน้อยคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ดี และปัญหาการบริหารจัดการภาครัฐและกฎระเบียบต่าง ๆ ล้าสมัยและขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจโลกและภัยพิบัติธรรมชาติ ทำให้เศรษฐกิจไทยผันผวนได้ง่าย และเศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวในอัตราที่ต่ำกว่าศักยภาพมาต่อเนื่องหลายปี อีกทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ประกอบกับสภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงผันผวนมากขึ้นประเทศไทยต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรงในชุมชนมากขึ้น (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2563)

แผนที่เดินดินจึงเป็นเครื่องมือชิ้นแรกที่สำคัญและเหมาะสมที่จะเป็นบันไดขั้นแรกของการศึกษาชุมชน เพราะทำให้เห็นภาพรวมของชุมชนได้อย่างครบถ้วน ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากที่สุดเพราะได้มาจากการสังเกตด้วยตัวเอง ทำให้เห็นกลุ่มเป้าหมายที่จะทำงานต่อได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง การรู้จักและเข้าใจโครงสร้างองค์กรชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะช่วยให้เราเห็นได้ชัดเจนถึงมิติความสัมพันธ์ในชุมชนว่าคนกลุ่มไหนมีบทบาทต่อชุมชนเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรหรือขัดแย้งกับกลุ่มไหนบ้าง เป็นข้อมูลที่จะช่วยให้เราจัดการความสัมพันธ์ของเรากับชุมชนได้ ศักยภาพของชุมชนอยู่ในการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือเครือข่าย องค์กรชุมชนจึงเป็น “ทุนทางสังคม” ที่สำคัญในการแก้ปัญหาและการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง (เครือข่ายจิตอาสา, 2563) กระบวนการทำแผนที่เดินดินมุ่งเน้นไปที่การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ แผนที่เดินดินมีความละเอียดและแม่นยำระดับหนึ่ง ในส่วนของผังครัวเรือน สถานที่สำคัญในชุมชน คูคลอง ระดับน้ำท่วม

และนอกเหนือจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงเส้นทางการคมนาคม ทั้งในขณะปกติและเมื่อเกิดภัยพิบัติ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อการจัดการขณะเกิดภัยพิบัติได้ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนของการทำความเข้าใจแผนที่ภูมิศาสตร์ มีขั้นตอนของการระดมความคิดเพื่อประยุกต์เอาความรู้ที่ได้เรียนมาปรับใช้จริง มีความละเอียดในระดับหลังคาเรือน มีทิศทางที่ถูกต้องแม่นยำ แต่ปัญหาของฐานข้อมูลดังกล่าวคือ ไม่ใช่ข้อมูลที่อัปเดตเป็นปัจจุบัน จะทำให้ข้อมูลบางส่วน เช่น คราวเรือนใหม่ ๆ เส้นทางเดินในชุมชนหรือคูคลองบางส่วนอาจขาดหายไป ซึ่งขั้นตอนการทำแผนที่ชุมชนก็จะต้องมีในส่วนของ การอัปเดตข้อมูลเหล่านี้เพิ่มเติมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับจะนำไปสู่การช่วยหนุนเสริมชุมชนเพื่อจัดทำแผนการจัดการภายในชุมชนเพื่อรับมือกับภัยพิบัติได้ (มูลนิธิสยามกัมมาจล, 2560) แผนที่เดินดินมีความสำคัญในการศึกษาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะเข้าถึงชุมชนในเชิงบวกเพราะการเรียนรู้และจัดทำแผนที่ ทำให้สามารถบอกถึงเรื่องราว ความเป็นไปในชุมชนสถานการณ์สำคัญ ๆ จุดแข็ง ขุมพลังของชุมชน สถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งจะทำให้เข้าใจมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนทำให้เข้าใจสังคมของชาวบ้านได้ดียิ่งขึ้น (สถาบันพระปกเกล้า, 2563)

ปัจจุบันปัญหาการจัดทำแผนที่เดินดิน ยังไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ ปัญหาที่พบในการทำงานชุมชน พบว่า นักพัฒนาชุมชนยังไม่รู้จักชุมชนทั่วถึงต้องใช้ระยะเวลาเรียนรู้จักชุมชนยังไม่ทั่วถึง รู้จักเฉพาะบ้านที่เราไปติดต่อด้วยบ่อย ๆ เช่น บ้านผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น ยังไม่รู้ว่าจะเริ่มต้นศึกษาชุมชนอย่างไร จึงจะครอบคลุมในระยะเวลาอันสั้น แสดงให้เห็นถึง “ทำงานชุมชน แต่ไม่รู้จักชุมชนอย่างแท้จริง” (จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร, 2563) ผู้วิจัยในสาขาวิชาการพัฒนาชุมชนและสังคมถึงเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นโดยการใช้เครื่องมือการศึกษาชุมชนขั้นต้น จึงได้จัดทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจแผนที่เดินดิน: ชุมชนมอญบ้านเสากะโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มุ่งเน้นศึกษาวิจัยในประเด็นของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำแผนที่เดินดินชุมชน สามารถแสดงทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชน และเพื่อใช้ในการศึกษาเรียนรู้และเข้าถึงชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในเชิงบวกได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล นอกจากนั้นแผนที่เดินดินชุมชนยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้คน กลุ่มคน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ด้วยซึ่งเครื่องมือศึกษาชุมชนชนิดนี้มีประโยชน์ในการศึกษาเรียนรู้และเข้าถึงชุมชนในเชิงบวก และยังเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมกับนักพัฒนา แผนที่เดินดินจึงเป็นประโยชน์ต่อการค้นหาสินทรัพย์ชุมชน ซึ่งจัดว่าเป็นทุนทางสังคมที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม

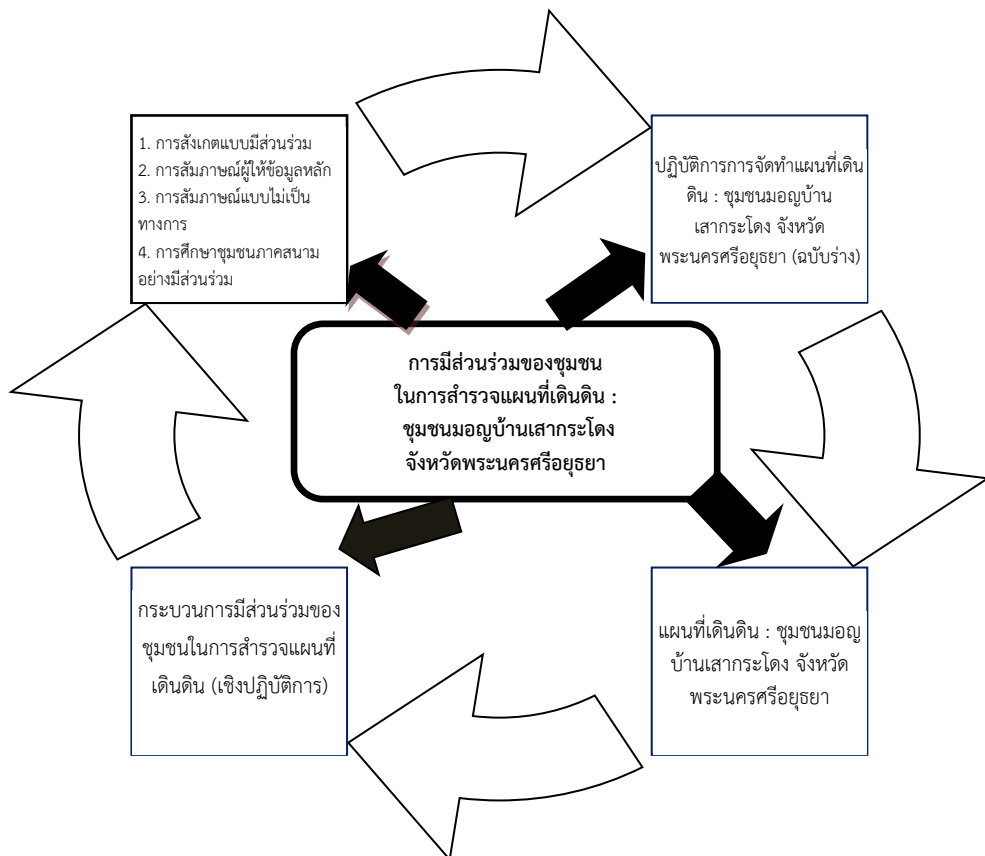
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสำรวจแผนที่เดินดิน ของชุมชนมอญบ้านเสากระโดง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการค้นหาทรัพย์สินของชุมชน และร่วมสร้างแผนที่เดินดินด้วยตนเอง และเป็นงานวิจัยเชิงสำรวจกายภาพชุมชน ของชุมชนมอญบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบความคิดในการวิจัย

ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล นำเสนอผลการวิจัยด้วยชิ้นงานแผนที่เดินดินของชุมชนบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นหลัก ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

1.1 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

1.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key - Information Interview)

ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ ราษฎรชาวบ้าน และผู้นำทางจิตวิญญาณ เช่น เจ้าอาวาส เป็นต้น

1.3 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Information - Interview) ตัวแทนชาวบ้าน และกลุ่มประชาชนทั่วไปในชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัยเชิงปฏิบัติการในกระบวนการสร้างแผนที่เดินดิน ซึ่งกระบวนการนี้มีกลุ่มชาวบ้านทั้งหมดที่ 4 และหมู่ที่ 5 เข้าร่วมประชุมและสร้างแผนที่เดินดินชุมชนร่วมกัน

1.4 การศึกษาชุมชนภาคสนามอย่างมีส่วนร่วม โดยการทำแผนที่เดินดินโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ (Geographic area Approach)

งานวิจัยครั้งนี้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) ศึกษาชุมชนเชิงกายภาพ ทีมงานผู้วิจัยลงศึกษาพื้นที่และค้นหาประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกับชาวบ้านและใช้กระบวนการกลุ่มให้ชาวบ้านให้สร้างแผนที่เดินดินชุมชนของตนเองร่วมกัน โดยมีพื้นที่ทำการวิจัยที่ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาและมีกลุ่มคนให้ความสนใจขับเคลื่อนงานโดยจะเริ่มศึกษาบริบทชุมชนโดยรอบทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งทรัพยากร และสภาพแวดล้อมของชุมชน จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเริ่มทำแผนที่เดินดินของชุมชนแสดงภูมิศาสตร์และที่ตั้งสถานที่สำคัญที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาได้ในอนาคต

2. จัดกลุ่มสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยนัดหมายเพื่อมาประชุมร่วมกัน

ผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจชุมชนมอญบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก่อนที่จะลงมือทำแผนที่เดินดินเป็นจำนวน 2 ครั้ง เริ่มแรกเป็นการสำรวจสภาพชุมชนโดยรอบเพื่อประเมินลักษณะพื้นที่ในการทำแผนที่เดินดิน พร้อมทั้งปรึกษาทีมคณะนักวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ และศึกษาสภาพลักษณะชุมชนเบื้องต้น เสนอกรอบงานวิจัยแก่คณะผู้วิจัย ชุมชน จากนั้นเป็นการตกลงทำความเข้าใจกับชุมชนถึงกระบวนการทำงานในอนาคตที่จะต้องมีการลงพื้นที่ของทีมนักวิจัย เพื่อการทำแผนที่เดินดินชุมชน และจึงได้ลงพื้นที่ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อีกครั้งหนึ่งเพื่อสำรวจถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของพื้นที่ในการทำแผนที่เดินดิน ถือเป็นการประเมินสภาพชุมชน ให้เข้าใจลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) ดังนั้นการลงพื้นที่ครั้งที่ 2 นี้ เป็นการทำ

ความเข้าใจสภาพชุมชนร่วมกันทั้งกับผู้วิจัย และเริ่มต้นตั้งกลุ่มปฏิบัติการร่วมกับชาวบ้านในชุมชนเพื่อให้ทุกคนเข้าใจการปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกัน

ภาพที่ 2 การนำเสนอหัวข้อวิจัยและอธิบายขอบเขตของงานแก่ทีมงานและชาวบ้านชุมชนมอญ บ้านเสากระโดง หมู่ 4 และหมู่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน

3. ทีมนักวิจัยและผู้ช่วยเริ่มต้นด้วยการเดินเท้าโดยรอบชุมชน

การเดินเท้าโดยรอบชุมชนเพื่อให้คุ้นเคยกับสภาพทางกายภาพและทางสังคมอย่างรวดเร็ว สร้างความคุ้นเคยกับชุมชนควบคู่กับการทำแผนที่เดินดิน แวะทักทายชาวบ้านตามชุมชน ร้านค้า สอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานที่สำคัญ สิ่งแวดล้อม ข้อมูลต่าง ๆ ที่ไม่สามารถเห็นได้ทั่วไปทางกายภาพ ครั้งแรกของการลงพื้นที่นั้นทีมผู้วิจัยเดินสำรวจทุกตารางนิ้วของชุมชนมอญบ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนสามารถร่างแผนที่ออกมาเป็นแผนที่เดินดินฉบับร่างได้สำเร็จ ซึ่งแผนที่เดินดินฉบับร่างนี้ทำขึ้นมาเพื่อการตรวจสอบข้อมูลกับทางชุมชนแล้วจึงจัดทำฉบับแก้ไขต่อไป

ภาพที่ 3 ผู้วิจัยสำรวจโดยรอบชุมชน

4. แบ่งกลุ่มทำแผนที่เดินดินฉบับร่าง

แบ่งกลุ่มทำแผนที่เดินดินฉบับร่าง โดยการเดินสำรวจโดยรอบชุมชน เป้าหมายของกระบวนการทำแผนที่เดินดิน คือ

4.1 ต้องการเห็นภาพรวมของชุมชนให้ครบถ้วนที่สุด

4.2 พยายามเก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุดในช่วงเวลาที่สั้นที่สุด

4.3 ค้นหาข้อมูลที่มีความถูกต้องแม่นยำ น่าเชื่อถือ ด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์จากประชาชนในชุมชน

ภาพที่ 4 ปฏิบัติการจัดทำแผนที่เดินดินชุมชนชุมชนมอญบ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การลงพื้นที่ทำแผนที่เดินดินในครั้งแรกนั้นทุกคนถือกระดาษเพื่อบันทึกภาพและข้อมูลสำคัญของชุมชนมอญบ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยละเอียด จากนั้นทีมวิจัยกลับไปร่างแผนที่เดินดินร่วมกันลงกระดาษ และกลับมาที่ชุมชนอีกครั้งหนึ่งในสัปดาห์ต่อมา ซึ่งการทำแผนที่เดินดินนั้นควรทำซ้ำ 1 - 2 ครั้งในระยะเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อความต่อเนื่องของข้อมูลการลงพื้นที่สำรวจชุมชนในครั้งที่ 2 ถัดมานี้แบ่งทีมงานสำรวจชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกใช้จักรยาน ทบหาความถูกต้องด้านกายภาพของข้อมูล อีกกลุ่มหนึ่ง ใช้การเดินเท้าสำรวจชุมชน พูดคุย สัมภาษณ์ และเก็บตกข้อมูลต่าง ๆ ที่อาจจะละเอียดไปในครั้งแรก และเมื่อเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 เสร็จแล้วทีมวิจัยกลับไปทบทวนร่างแผนที่เดินดินอีกครั้งหนึ่งที่ได้ทำกันไว้ในครั้งแรก ตรวจสอบความ

ถูกต้องของข้อมูล เพื่อเตรียมความพร้อมในการสัมภาษณ์ชุมชนและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกระบวนการต่อไป

5. สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

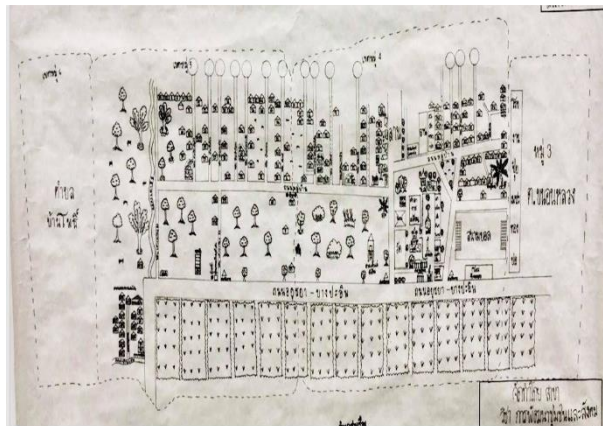
กระบวนการในครั้งนี้เป็นการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างเต็มรูปแบบทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งขั้นตอนนี้ทีมวิจัยลงชุมชนอีก 2 ครั้งในระยะเวลาที่แตกต่างกัน ภายใต้การสัมภาษณ์จากประชากรในชุมชนคนละกลุ่มกัน เพื่อความแม่นยำและถูกต้องของข้อมูล

6. การเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม

ในขั้นตอนนี้ ทีมวิจัยได้สัมภาษณ์ พูดคุย สอบถาม และสังเกตจากผู้มีส่วนร่วมหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน ภาครัฐ และประชาชนทั่วไปจนสามารถรวบรวมข้อมูลที่ถูกต้องที่สุดได้ และเป็นที่น่าดีใจว่า แผนที่เดินดินฉบับร่างทั้ง 2 ฉบับของทีมวิจัยนั้น ข้อมูลถูกต้องเกือบทั้งหมด สิ่ง que ทีมวิจัยได้ข้อมูลเพิ่มเติมและคำแนะนำจากชุมชนที่อยากให้ใส่ลงในแผนที่เดินดิน ส่วนมากเป็นการขยายความจากรูปภาพถึงพื้นที่รกร้างว่างเปล่า และเพิ่มเติมตรงสัญลักษณ์สำคัญของชุมชนให้ชัดเจนขึ้น

7. สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

เป็นขั้นตอนการทำงานขั้นสุดท้ายของทีมวิจัย ชุมชน ชาวบ้าน และคณาจารย์ในสาขาวิชาการพัฒนาชุมชนและสังคม เพื่อจัดทำแผนที่เดินดินชุมชนฉบับสมบูรณ์เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางกายภาพของชุมชนต่อไป

ภาพที่ 5 แผนที่เดินดินชุมชนมอญบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลหนองหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ฉบับร่าง)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ชุมชนได้ร่วมสร้างแผนที่เดินดินชุมชนขึ้นมาด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชน ที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการสร้างและร่วมค้นหาสินทรัพย์ในชุมชนร่วมกัน การรวมกลุ่มที่ผ่านมาจะพบว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ร่วมกันเรียบเรียงประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเอง ทำความเข้าใจระหว่างกัน และได้รู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้น ทำให้ได้ผลการวิจัยออกมาเป็น “แผนที่เดินดินชุมชนชุมชนมอญบ้านเสากระโดงหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5” และยังได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนมอญบ้านเสากระโดงในรูปแบบที่ได้รับการเรียบเรียงแล้วจากปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชนในระดับต่าง ๆ ไปจนถึงชาวบ้านในชุมชนของตนเอง

ซึ่งแผนที่เดินดินที่ได้นี้ เป็นแผนที่เดินดินชุมชนฉบับสมบูรณ์ที่เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน พิมพ์เป็นภาพขนาดใหญ่ติดเอาไว้ในพื้นที่ที่สำคัญภายในชุมชน หากการพัฒนาชุมชนจะเริ่มต้น กระบวนการขั้นแรกที่ต้องเป็นการรวบรวมข้อมูลชุมชนที่ได้ประสิทธิภาพเป็นอย่างดีในขั้นตอนการพัฒนา คือการทำแผนที่เดินดินชุมชน จะเป็นการนำเสนอข้อมูลกายภาพชุมชนทั้งหมด สถานที่สำคัญ ขอบเขตของชุมชนและประชากรทุกครัวเรือน

ภาพที่ 6 แผนที่เดินดินชุมชน ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลหนองหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ฉบับสมบูรณ์)

ชุมชนมอญบ้านเสากระโดงหมู่ที่ 4 (ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านเหนือ”) มีบ้านเรือนจำนวน 79 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวม 289 คน โดยแยกเป็น จำนวนประชากร เพศชาย 128 คน จำนวนประชากรเพศหญิง 161 คน ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ของวัดทองบ่อเกือบทั้งหมด ประมาณร้อยละ 50 ครัวเรือนเป็นพื้นที่ของวัด เป็นพื้นที่ที่ไม่มีโฉนดที่ดิน ส่วนหมู่ที่ 5

(ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านไ้”) มีโฉนดที่ดินเป็นบางครัวเรือน บ้านเรือนมีจำนวน 80 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 234 คน แยกเป็นเพศชาย 111 คน และเพศหญิง 123 คน

ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้านของทั้ง 2 หมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดต่อกับ โกดังปุยเจียไ้ (ท่าเรือเพชรทองบ่อ) ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ถนนบางปะอิน - อยุธยา ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ แม่น้ำเจ้าพระยา ตำบลบางปะอิน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้ ติดต่อกับ วัดบ้านเลน(บางกระจับ) ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 ตำบลขนอนหลวง อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรียกว่า ชุมชนบ้านเสากระโดง ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีความเชื่อกันว่า บรรพบุรุษชาวมอญแห่งนี้น่ามาจากเมืองมอญ เข้ามาทางจังหวัดเชียงใหม่ แล้วเดินทางมาทางเกวียนมาก่อตั้งหมู่บ้าน ในระยะแรกมีอาชีพทำนา ค้าเกลือ เผาอิฐ ในช่วงอพยพเข้ามาประมาณ ปีพ.ศ. 2360 หมู่บ้านเสากระโดง เดิมเรียกกันตามภาษามอญว่า กวานปราสาท และวัดทองบ่อ ก็มีเรียกกันแต่เดิมว่า “เพี้ยปราสาท” ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นวัดทองบ่อ เนื่องจากบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านในอดีตเป็นด้านขนอน (ด้านเก็บภาษีอากรในสมัยกรุงศรีอยุธยา) ส่วนที่มาของชื่อหมู่บ้านเสากระโดง เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการใช้เรือสำเภาในการขนส่งสินค้า และเดินทางเกิดเหตุอัปปางลง เรือพร้อมเสากระโดงลอยมาติดอยู่แถวหมู่บ้าน จนทำให้ผู้คนผ่านไปมาเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านเสากระโดง ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้มีการประกาศจัดตั้ง “บ้านเสากระโดง” ขึ้นอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 จนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเสากระโดงได้มีสถานที่เก็บรักษาไว้ในบริเวณวัดทองบ่อ เป็นโบราณวัตถุและเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านเสากระโดง ชุมชนมอญบ้านเสากระโดงหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5 เป็นหมู่บ้านมอญเก่าแก่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ตั้งรกรากอยู่อาศัยในบริเวณนี้มาหลายชั่วอายุคน บ้านเรือนสมัยก่อนมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นภายหลัง เพราะการแยกครัวเรือนของบุตรหลาน แสดงให้เห็นว่ามีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน แต่การตั้งบ้านเรือนยังคงปลูกอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีลักษณะใกล้ชิดสนิทสนม ประชากรส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะประกอบอาชีพรับราชการ เช่น ทหาร ตำรวจ ครู พยาบาล ฯลฯ เป็นพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม อาชีพรับจ้าง และค้าขาย

ภาพที่ 7 เสากระโดงเรือที่มาของชื่อหมู่บ้าน

ในยุคก่อตั้งชุมชนนั้นสันนิษฐานว่าวัดทองบ่อ น่าจะสร้างพร้อม ๆ กับการเกิดขึ้นของชุมชนแห่งนี้ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ประมาณ พ.ศ. 2360 ซึ่งไม่ปรากฏแน่ชัดว่า ได้รับวิสุงคามสีมาครั้งแรกเมื่อใด แต่ได้รับวิสุงคามสีมาครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2494 เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ภิกษุญายม และยังได้มีการสร้างเสากระโดงไว้ด้านหน้าของโบสถ์ ซึ่งเสากระโดงนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญแสดงถึงความเป็นมอญ (ยุพิน สุขประเสริฐ, ผู้ใหญ่บ้าน, 2561)

ในชุมชน มีการสร้างเจดีย์ประธานวัดทองบ่อ ตั้งหันหน้าเข้าหาแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านทิศตะวันตก เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมเพิ่มมุมก่อสร้างด้วยอิฐ ฉาบผิวด้วยปูนหมัก และขัดทับด้วยปูนดำ ในสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนาจากฐานประทักษิณที่มีขนาดใหญ่ บันไดขึ้นเจดีย์ทางทิศตะวันตก สร้างปิดทับช่องประตูรูปเกือกม้า ซึ่งเดิมคงมีลวดลายประดับอยู่ องค์เจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสูงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานล่างสุดเป็นทางเดินรูปเกือกม้าด้านละ 6 ช่อง เหนือขึ้นไปเป็นทางเดินประทักษิณ มีราวระเบียงเจาะเป็นช่องล้อมรอบ โดยมีฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมสี่ฐาน ฐานชั้นที่สองเจาะเป็นซุ้มรูปเกือกม้า ฐานชั้นที่สามเป็นฐานหน้ากระดานย่อมุมไม้สิบสองก่อเป็นช่องประตูหลอกไว้ ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นซุ้มสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปูนดำ ฐานชั้นที่สี่หน้ากระดานมีบัวรดเกล้า คาตรองรับชุดฐานสิงห์ย่อมุมไม้ยี่สิบ และฐานบัวลดหลั่นกันสามชั้น บัวปากกระฆังรองรับบัวย่อมุมไม้ยี่สิบประดับลายปูนปั้นบัวคอเสื้อหลังระฆัง ต่อขึ้นไปด้วยบัลลังก์ย่อมุมไม้สิบสอง มีภาชนะเครื่องเคลือบลายครามทรงสูงเป็นเสารองรับบัวฝาละมีและปล้องไฉน ซึ่งมีเส้นลวดคั่นลดหลั่นกัน มีบัวคั่นรับปลียอดที่รองรับเม็ดน้ำค้าง ซึ่งในการสร้างเจดีย์นี้ไม่ทราบว่าจะสร้างขึ้นเพื่ออะไร เนื่องจากไม่มีหลักฐานที่ระบุแน่ชัด (พระครูอาทรพิพัฒน์โกศล เจ้าอาวาสวัดทองบ่อ, 2561)

ภาพที่ 8 เสาหงส์ภายในวัดทองบ่อ สัญลักษณ์ความเป็นมอญของชุมชน

ชุมชนมอญบ้านเสากระโดงนั้นไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา แต่ประกอบอาชีพค้าขายทางเรือมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยจะล่องเรือแจวค้าขายสินค้าไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก โดยเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ล่องขึ้นเหนือไปจนถึงปากน้ำโพและล่องลงใต้จนกระทั่งถึงปากอ่าวย่านมหาชัย บางขุนเทียน บางพลัด ส่วนแม่น้ำป่าสัก ล่องไปจนถึงเพชรบูรณ์ หล่มสัก เลย สินค้าส่วนใหญ่ที่ขายคือ ตับจาก เนื่องจากในอดีตการปลูกเรือส่วนใหญ่ใช้ตับจากในการมุงหลังคา โดยซื้อจากชาวมอญที่พายเรือทวนน้ำขึ้นมาขายยังเมืองปากน้ำโพ และเพชรบูรณ์ ตับจากที่ถือว่ามีความคุณภาพดีนั้นมาจากมหาชัย บางขุนเทียน และบางพลัด ส่วนตับจากที่มีคุณภาพดียิ่งกว่ามาจากคลองด่าน สมุทรปราการ

ในยุคของการพัฒนาเป็นยุคที่เริ่มมีโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เข้ามาสู่ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง โดยเริ่มจาก ปี พ.ศ. 2506 โครงการต่าง ๆ ของทางภาครัฐ ที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงทุกชุมชน จึงได้มีการสร้างถนนเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางออกไปยังภายนอกชุมชน สะดวกมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การเดินทางทางเรือลดน้อยลง ผู้คนเริ่มออกไปศึกษาเล่าเรียนไกลขึ้น และทำงานภายนอกชุมชน เช่น การไปทำงานยังเขตโรงงานอุตสาหกรรมใกล้เคียง และบางครัวเรือนก็มีโทรทัศน์ วิทยุ ซึ่งสามารถ รับรู้ข่าวสารและติดต่อกับบุคคลจากภายนอกชุมชนได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น และเครื่องใช้ไฟฟ้าเหล่านี้ยังแสดงถึงสถานะทางเศรษฐกิจอีกด้วย

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมมากมายในเขตพื้นที่ใกล้เคียง เกิดอารยธรรมต่างถิ่นจากบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาผสมผสานกับอารยธรรมแบบเดิม จึงทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนมอญบ้านเสากระโดงเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคม ดังนั้นแผนที่เดินทางชุมชนอาจมีรายละเอียดเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องจึงต้องอัพเดทข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จะทำให้แผนที่เดินดินเป็นปัจจุบัน และเชื่อมโยงแผนที่การเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งชุมชนแก่คนทั่วโลก

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำแผนที่เดินดินเชิงปฏิบัติการของชุมชนนั้น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักประวัติศาสตร์ชุมชนตนเองได้ดีขึ้น ได้ทราบถึงความเป็นมาทางชาติพันธุ์ของชุมชนตนเอง ได้ทราบถึงข้อมูลสารสนเทศ ไปจนถึงการเรียนรู้ด้านกระบวนการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ คมสัน ศรีบุญเรือง และณรงค์ พันธุ์คง ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดทำแผนที่ออนไลน์เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนปากแพรก อำเภอมือเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ที่สำรวจข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ชุมชน และจัดทำแผนที่ชุมชน แต่แตกต่างกันที่งานของคมสัน ศรีบุญเรือง และณรงค์ พันธุ์คง เป็นแผนที่ชุมชนแบบออนไลน์ ส่วนงานชิ้นนี้เป็นพื้นที่ชุมชนเป็นแบบชิ้นงานที่จะพิมพ์ออกมาเป็นผ้าใบหรือป้ายไว้นิลขนาดใหญ่ เพื่อแขวนไว้ในชุมชนให้ชาวบ้านทุกคนสามารถมาเรียนรู้ร่วมกันได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ การทำแผนที่เดินดินชุมชนมอญบ้านเสากรโดงนั้น (คมสัน ศรีบุญเรือง และ ณรงค์ พันธุ์คง, 2563) ยังสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานของ นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และพรศักดิ์ ทรัพย์สมบัติ ที่ได้ศึกษาชุมชนบ้านลาวผ่านแผนที่เดินดิน ที่ศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ไปจนถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านลาว อำเภอยะโฮย จังหวัดอ่างทอง ซึ่งงานของนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และพรศักดิ์ ทรัพย์สมบัตินั้น แสดงถึงกระบวนการทำแผนที่เดินดินโดยให้ประชาชนในชุมชนมาช่วยกันทำเชิงปฏิบัติการ ทำให้ชาวบ้านในพัฒนาศักยภาพตนเอง และ พัฒนาชุมชนของตนเองได้ด้วยเช่นกัน (นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และพรศักดิ์ ทรัพย์สมบัติ, 2562) ส่วนกระบวนการทำงานด้านการทำแผนที่เดินดินชุมชนของชุมชนมอญบ้านเสากรโดงนั้น สอดคล้องกับวิธีการของ น้ำเงิน จันทรมณี, โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, เรวดี อุลิต และอรอนงค์ พลอยวิเลิศ และสุกัญญา ดวงอุปมา ที่ใช้กระบวนการทำแผนที่เดินดินจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งการศึกษาชุมชนด้วยแผนที่เดินดินนั้นยังเป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ชุมชนด้วยตนเอง จัดว่าเป็นอีกหนทางหนึ่งของการพัฒนาชุมชนจากการระเบิดจากภายใน (น้ำเงิน จันทรมณี, 2551); (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2545); (เรวดี อุลิต และ อรอนงค์ พลอยวิเลิศ, 2554); (สุกัญญา ดวงอุปมา และคณะ, 2559)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

หากเป็นนักพัฒนาชุมชน การทำแผนที่เดินดินมีความสำคัญมากและเป็นสิ่งแรกที่ต้องทำเพราะเป็นวิธีที่จะทำให้เราเห็นภาพรวมชุมชนได้ดี รวดเร็ว และได้ปริมาณข้อมูลมาก

ในระยะเวลาที่สั้นที่สุด อีกทั้งยังช่วยอุดรอยรั่วของการรู้จักชุมชนไม่ทั่วถึง แผนที่เดินดินของชุมชนทำให้การศึกษาชุมชนมีความละเอียดและครอบคลุมทั้งพื้นที่ ไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่พื้นที่ที่เราเคยชิน ซึ่งสิ่งที่แผนที่เดินดินต้องการเน้นมากที่สุดคือ “ต้องสำรวจให้ทั่วถึง” โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านที่ตกสำรวจท้ายหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งการทำแผนที่เดินดินเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ชุมชนและชาวบ้านทั้ง 2 หมู่ ได้ตระหนักถึงขอบเขต ทรัพยากร และเข้าใจกระบวนการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน ได้มีการประชุม พูดคุย ทารือ อีกทั้งยังได้เรียนรู้การทำงานเป็นกลุ่ม เนื่องจากว่าชุมชนมอญบ้านเสากระโดงทั้ง 2 หมู่ มีพื้นที่ติดกันจนแทบจะกลายเป็นหมู่บ้านเดียวกันอยู่แล้ว ชาวบ้านภายในชุมชนมีความสนิทสนมและรักใคร่กลมเกลียวกันดี การประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ จึงจัดว่าเป็นการกระตุ้นจากภายในชุมชน ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ถึงทุนทางสังคมของชุมชนด้วยตนเอง ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาแบบยั่งยืนที่จะช่วยต่อยอดการพัฒนาชุมชนในอนาคต ซึ่งผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแผนที่เดินดินสามารถใช้แผนที่เดินดินชุมชนเป็นเครื่องมือในศึกษาต่อยอดเพื่อการศึกษาหรือค้นหาสินทรัพย์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน เกิดเป็นประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจ และสามารถใช้แผนที่เดินดินเพื่อศึกษาถึงสถานที่สำคัญของชุมชนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดสถานที่เหล่านั้น พร้อมทั้งระดมสมองร่วมกับทางชุมชนเพื่อพัฒนาสถานที่สำคัญของชุมชนให้เป็น “สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน” ให้ชุมชนได้ร่วมค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนด้วยตนเอง เพื่อชุมชนจะได้รู้ถึงจุดแข็ง/จุดอ่อน ที่ต้องปรับปรุงเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย. (2533). สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2545). วิถีชุมชน : คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้ชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก. กรุงเทพมหานคร: บริษัทไช้ส์ จำกัด.
- คมสัน ศรีบุญเรือง และ ณรงค์ พันธุ์คง. (2563). การจัดทำแผนที่ออนไลน์เชิงประวัติศาสตร์ชุมชนปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ด้วยระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์อย่างมีส่วนร่วม:สู่การเป็นแผนที่ชุมชนอัจฉริยะ. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 40(1), 1-15.
- เครือข่ายจิตอาสา. (2563). แผนที่เดินดิน. เรียกใช้เมื่อ 20 กันยายน 2563 จาก <https://www.volunteerspirit.org>
- จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร. (2563). ทำงานชุมชนแต่ไม่รู้จักชุมชน ได้อย่างไร. เรียกใช้เมื่อ 20 กันยายน 2563 จาก <https://www.scbfoundation.com>
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และพรศักดิ์ ทรัพย์สมบัติ. (2562). ชุมชนบ้านลาวผ่านเครื่องมือการศึกษาชุมชน : แผนที่เดินดิน. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชภัฏ

- กรุงเทพฯ” ประจำปี พ.ศ. 2562 วันที่ 12 – 13 ธันวาคม พ.ศ. 2562 (หน้า 216 – 222). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- น้ำเงิน จันทรมณี. (2551). แผนที่เดินดิน : เครื่องมือสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน. วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ, 2(5),39-42.
- พระครูอาทรพิพัฒนโกศล. เจ้าอาวาสวัดทองบ่อ. (24 กันยายน 2561). ประวัติศาสตร์ชุมชน มอญบ้านเสากระโดง. (เอนก รักเงิน, ผู้สัมภาษณ์)
- มูลนิธิสยามกัมมาจล. (2560). แผนที่เดินดิน. เรียกใช้เมื่อ 2563 ธันวาคม 20 จาก <https://www.facebook.com/SCBFOUNDATION>
- ยุพิน สุขประเสริฐ. ผู้ใหญ่บ้าน. (15 กันยายน 2561). ชุมชนมอญบ้านเสากระโดง. (เอนก รักเงิน, ผู้สัมภาษณ์)
- เรวดี อุลิต และ อรอนงค์ พลอยวิเลิศ. (2554). ผังตำบล : ผังชีวิต - ผังชุมชนสู่การจัดการตนเอง. กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2563). แผนที่เดินดิน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2563). สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุกัญญา ดวงอุปมา และคณะ. (2559). การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพอย่างยั่งยืนของครัวเรือนเกษตรกรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษากำนันโนนสง่า ตำบลหนองกุ้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 4(2), 212-223.